

Seri Başlığı	: Işık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Panel Serisi
Başlık	: Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Yansımaları
Moderatör	: Prof. Dr. Rabia Karakaya Polat
Konuşmacılar	: Prof. Dr. Serhat GÜVENÇ, Dr. Öğr. Üyesi Habibe ÖZDAL, Dr. Gönül TOL
Video Adresi	: https://youtu.be/8KqjQaBMA9M
Yayın Tarihi	: 4 Mart 2022

Rabia Karakaya Polat: Herkese iyi akşamlar, hâlâ gelenler var bunun için biraz beklemek istedim. Hoş geldiniz, Işık Üniversitesinin kuruluşunun 25. Yılı Kutlamaları çerçevesinde lisansüstü eğitim enstitüsü tarafından düzenlenen Türkiye ve dünya gündemine hoş geldiniz. Bu panel serisinde her ay Türkiye ve dünya gündemindeki önemli bir konuyu uzmanlarıyla ele almaya çalışıyoruz. Bugünkü konumuzda hem dünyanın hem Türkiye'nin bir numaralı gündemi... Önce kendimi tanıtayım. Adım Rabia Karakaya Polat. Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyesiyim. Aynı zamanda lisansüstü eğitim enstitüsü müdürüyüm ve bu panel serisinin moderatörlüğünü yapıyorum. Bu panel serisinde amacımız akademik bilgiyi mümkün olduğu kadar geniş kesimlere ulaştırabilmek. Bugünkü konumuzu da 10 gün önce belirledik aslında. Konuşmacılarla iletişim kurduk, başlığımızı belirledik ve doğrusunu söylemek gerekirse o zaman bu işlerin bu noktaya geleceği kesin değildi. Bazılarımız acaba Putin blöf mü yapıyor gibi iyimser bakmaya çalışıyordu fakat maalesef bugün itibari ile artık bir kriz, bir savaş durumuna girmiş bulunmaktayız. Bazen düşünüyorum bu kadar savaştan bahsederek sanki kavramı normalleştiriyormuşuz gibi kendi kendimi eleştiriyorum. Ancak amacımız akademisyenler olarak bu noktada bize düşen bu konuyu analiz etmek, anlamaya çalışmak ve mümkün olduğu kadar kamuoyuyla paylaşmak. Bugün de bunu yapacak çok değerli konuklarımız var, çok ehil isimler, bu konuda uzman isimler. Ben vakit kaybetmeden onları tanıtmak istiyorum çünkü gündemimiz çok yoğun. Gün içinde de hep sorular geldi. Eminim bugün de birçok soru olacaktır. O yüzden hiç vakit kaybetmek istemiyorum, konuşmacılarımıza çok teşekkür ediyorum. Birçok yerden davet alıyorlar bu günlerde. Bunu da biliyorum ve bize vakit ayırdıkları için çok teşekkürler. Konuşma sırasıyla kendilerini tanıtayım. İlk konuşmacımız Habibe Özdal. Habibe Hoca Okan Üniversitesi, Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyesi, doktorasını Ankara Üniversitesi'nden aldı, doktora tezinin başlığı "Rus Dış Politikasında Ukrayna". Az önce kendisine söylüyordum, bu aralar eminim birçok televizyon kanalından birçok yerden davet alacaktır çünkü bu konunun gerçekten uzmanlarından birisi. Genel olarak araştırma alanları Rus dış politikası, Türkiye-Rusya ilişkileri ve Avrasya'da siyaset diyebiliriz. Habibe Hoca aynı zamanda dış politikada kadınlar inisiyatifi üyesi. Bu inisiyatifin amacı da dış politika yapımında kadınların sesini, kadınların katkısını arttırmak. Ben bu platformu çok kıymetli buluyorum, bu vesileyle kısaca tanıtımını yapmış olalım. İkinci konuşmacımız Prof. Dr. Serhat Güvenç. Serhat Hoca, Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler öğretim üyesi, doktorasını Boğaziçi Üniversitesi'nden aldı. Uzmanlık alanları Türk dış politikası, güvenlik çalışmaları, denizcilik ve askeri tarih. Bir de sosyal medyadan gördüğüm kadarıyla boğazdan geçen savaş gemilerini takip ediyor, bir gemi gözlemcisi. Bu aralar herhalde bu hobiniz ve aynı zamanda mesleki ilginiz yine önemli olacak. Üçüncü konuşmacımız Dr. Gönül Tol. Panelimizi ABD'den katılıyor. Ona da çok teşekkürler. Kendisi Middle East Institute'da Türkiye programı

direktörü. O da doktorasını Florida International Üniversitesi'nden aldı. Aynı zamanda George Washington Üniversitesi'nde dersler veriyor. Uzmanlık alanları Türkiye-ABD ilişkileri, Ortadoğu

siyaseti, siyasal islam, radikalleşme diyebiliriz. Bugün özellikle bu krizin ABD-Rusya ilişkileri boyutunu anlamamıza yardım edecek, değerlendirmeler yapacaktır diye tahmin ediyorum. Panelin geri kalanında şöyle bir yapı izleyeceğiz; iki tur halinde alacağız konuşmacılarımız katkılarını. 10-12'şer dakikalık katkılar diye düşünebilirsiniz. Bu arada sorularını sohbet kutusundan iletebilirsiniz, sözlü soru almayacağız. Soruları konuşmacımız mümkün olduğu kadar ikinci turda ve panelin sonunda cevaplamaya çalışacaklar. 21:30'da bitirmeyi hedefliyoruz. Birinci turunda amacımız daha çok mevcut durumu anlamak. Ben hemen Habibe Hocam ile başlayayım. – Hocam özellikle de Rusya'yı bu kadar yakından takip eden birisi olarak bize biraz şeyi anlatabilir misiniz? Yani buraya nasıl geldik? Rusya'nın motivasyonu ne? Ne elde etmek istiyor? Neden şimdi? Mevcut durumu anlamamıza yardımcı olacak değerlendirmenizi bekliyoruz.

Habibe Özdal: Çok teşekkür ederim hem davetiniz için hem de kıymetli konuşmacılar ve dinleyicilerle bir araya getirdiğiniz için bizi. Doğrusu zor bir gün oldu bölgeyi takip edenler açısından, olan biteni takip edenler açısından. Böylesi bir savaşın sıcaklık çatışmanın başladığı bir gün bunu yapmayı planlamamıştık ama süreç bizi buraya getirdi. Şimdi belki şöyle şunu söyleyerek başlayayım. Rus dış politikası, Rusya'nın uluslararası sistemde kendisini konumlandığı yeri göstermesi açısından çok önemli bir örnekleme oluşturuyor Ukrayna bizim için. 1992'den bu yana yaşananlar üzerinden bakmak lazım. Ama tabii o kadar uzun derin tarihsel analizlere girmeden bile sadece içinden geçtiğimiz dönemi analiz ederek Rusya'nın ne yapmaya çalıştığını, hangi mesajları verdiğini Putin'in konuşmalarından son birkaç konuşmasından hangi mesajı verdiğini analiz ettiğimizde biraz Rusya'nın Uluslararası sistem okumasını ve kendisini nerede konumlandığını bize göstermeye çalıştığını göreceğiz. Her şeyden önce eski Sovyet coğrafyası, ki her biri bağımsız egemen devletlerden oluşan 15 ayrı ülkeden bahsediyoruz. Her ne kadar Rusya Federasyonu için bunu tanımak belli ki güç ve fakat 1992'den itibaren bağımsızlığını kazanan devletler içerisinde bu ülkelerle yakın ilişki kurmak ve bu ülkelerle entegrasyonu devam ettirmek Rus dış politikası için öncelikli olagelmıştır. Dolayısıyla belki şunu söylemek yanlış olmayacak. Rusya Federasyon'un uluslararası alanda gücünü aldığı yer eski Sovyet coğrafyası. Bu ülkelerle ne kadar yakın ilişki kurabilir ve entegrasyon, ekonomik, siyasi entegrasyon geliştirebilirse küresel iddialarını da o denli temellendirebilmiş görmekte kendisini. Bu Rusya'nın kendisini konumlandığı yer ama Rusya'nın batılı devletler ya da diğer devletlerle ilişkilerinde de bu bölgeyi öncelikli çıkar alanı olarak tanınması talebi karşımıza çıkıyor. Gürcistan savaşında da benzer bir talep karşımızdaydı, Ukrayna krizinde de. Bu alanın, eski Sovyet coğrafyasının kendisine öncelikli çıkar alanı olarak tanıtmaya çalıştığını görüyoruz. Şimdi Rusya açısından Ukrayna'nın tarihsel önemi belli ve işte Rus dış politikasında Putin'in özellikle son dönemde yaptığı açıklamaların tamamında aslında Slav birliğinden ortak tarih ve ortak kültürden girdiğini görebiliriz. Bunu uzun uzun anlatabiliriz ve fakat bu söylem yani ortak kimlik, ortak tarih, ortak kültür söylemi artık egemen bir devletin toprak bütünlüğüne zarar verme noktasına geldiğinde bu yeni bir tarih yazımına giriyor yani Ukrayna egemenliğini yok sayan Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne hiç bir şekilde saygı göstermeyen alternatif bir tarih okumasına giriyor. Dolayısıyla Rusya'nın ne şekilde kendini konumlandığı hangi ortak kültürel bağları önem addettiğini söylemek ama bunları meşrulaştırıcı bir dış politika aracı olarak görmemek lazım. Bu ikisi arasındaki ayrıma dikkat çekmek isterim. Şimdi Rusya açısından Ukrayna aslında son derece önemli fakat Ukrayna'nın tarih içerisinde iki kez batı ile entegrasyonu önceleyen siyasetçileri desteklediğini görürüz yani Ukrayna halkı tarihte iki kez 1992'den sonra batı ile entegrasyonu, AB ile entegrasyonu önceleyen siyasetçilere destek verdi. Her ikisi de normal siyasal süreçler olarak yaşanmadı da işte 2005 Turuncu Devrim 2013'de Ukrayna krizi halini aldı. Burada aslında şunu söylemeye çalışıyorum. Ukrayna toplumsal yapısı son derece önemli. Hem Ukrayna etnik nüfusunu hem Rusya etnik nüfusunu ya da Ukraynalı bile olsa Rusça konuşan nüfusu barındırdığı için ve tabii

Avrupa'nın işte 40 milyonluk son derece büyük nüfusunu da oluşturduğu için son derece önemli bir konuma sahip. Bunula birlikte 1992'den itibaren Ukrayna siyasetçileri belki de Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruyabilmek adına bir denge siyaseti izleyegeldi. Bunu hemen hemen seçilmiş bütün liderler için söyleyebilirim. İki istisnası var. O turuncu devrim ve 2013 sonrasındaki siyasi yapı. Şimdi burada eğer birkaç gün önce konuşuyor olsaydık muhtemelen Ukrayna krizinin barışçıl çözümü için minsk protokollerini önüne sürecek. İşte minsk protokollerinin hayata geçirilmesinin ne kadar elzem olduğundan bahsedecektim. Çünkü yakın dönemde gördüğümüz Ukrayna sınırında Belarus'taki askeri hareket Rus askeri hareketliliğinin nasıl yormamız gerekir diye düşündüğümüzde benim daha ziyade bu konudaki araştırmalarım beni şuna sevk ediyor şu düşünmeye sevk ediyordu. Rusya Federasyonu Kırım'ı ilhak etti ve Ukrayna'nın doğusunda da Ukrayna'nın içerisindeki siyasete yönlendirebilecek işte iki yönetim var bu yönetime özerklik özel statü verilmesi, özerklik verilmesi suretiyle Ukrayna siyasetini yönlendirmeye çalışacak. Artık Rusya'nın Ukrayna üzerinde bir yaptırım gücü kalmadığı için de bunu batılı devletler üzerinden yapmaya çalışacak diye yormaktaydım. Geldiğimiz noktada minsk protokollerinin uygulanması ya da Ukrayna krizinin barışçıl çözümüne dair diplomatik çözümüne dair hiçbir umut kalmadı. Bugün artık full scale yani tam ölçülü bir savaş mı olarak böyle sadece savaş mı olacak Bunu konuşuyoruz dolayısıyla bugün itibarıyla baktığımızda Rusya açısından Ukrayna tamamen ya da kısmen kaybedilmiş bir ülke. Tamamen ya da kısmen kaybedilmiş dememin bir nedeni şu Kırım ilhaki olduktan sonra Ukrayna'nın doğusu dondurulmuş çatışma halini almış neredeyse 8 yıldır orada çözülemeyen bir durum söz konusuydu. Fakat şunu hatırla tutmamız lazım. Ukrayna dış politikası açısından baktığımızda özür dilerim Rus dış politikası açısından baktığımızda Ukrayna son derece önemlidir ve Kırım'ın Sivastopol Limanı'nın stratejik konumunu ve önemini asla göz ardı etmeyeceğim ama Ukrayna Kırım'dan daha fazlası demektir. Aslında Rusya'nın Ukrayna'yı kaybetmesi onu batı yanlısı belki Amerika Birleşik Devletleri'yle göbekten bağlı güvenlik gerekçeleriyle bu hale getirmiş olması herhalde böyle çok iyi düşünülmüş çok kapsamlı bir stratejinin ürünü değil. Bunun yerine hani biz dış politika kararlarını analiz ederken rasyonel bir karar mı diye fayda-maliyet analizi yaparız ve en iyi opsiyonun bu alternatifler arasında böyle seçeceğini düşünürüz. Fakat son dönemdeki dış politika kararlarında bu rasyonel düşünceden ziyade biraz daha işte o liderlerin tarih okuması alguların, kimliklerin, ulusal çıkar tanımlarının öne çıktığını görüyoruz ya. Bu nedenle de bu Ukrayna'ya yönelik Rusya'nın siyaseti ki Aslında buna Putin'in siyaseti demek lazım yani çok küçük bir grup içerisinde karar alımının olduğunu görüyoruz. Bu da bize aslında alternatif senaryolar elbette konuşabiliriz ama öngörülebilir konusunda çok kısıtlıyor. Dolayısıyla çıktıkları konusunda da yani olası sonuçları itibarıyla da riskli son derece maliyetli ve Bence kazanım mı değil mi sorusuna tekrar tekrar düşünmemize iten bir durum söz konusu. Hep Rusya perspektifinden konuştuk ama belki Ukrayna için de bir iki şey de söyleyip bu turda da sözü burada bırakayım. Şimdi Ukrayna'nın Egemen bağımsız bir devlet olduğu gerçeğini Rusya Federasyonu Putin Rusya'sı kabul etmese de Ukrayna halkının bir bölümü Rusya ile Entegrasyonu öncelemiştir ama Ukrayna halkının neredeyse yarısı batıyla Entegrasyonu önceler haldedir son derece anlaşılırdır. Çünkü Avrupa Birliği entegrasyon iyi yönetim demek yoksullukla mücadele demek refah seviyesinin artması demektir ve komşusu Polonya'ya bakan kimi Ukraynalıların bunu beklemesi herhalde şaşırtıcı değildir. Ama bugün Artık Elbette 8 yıldır süren çatışma hali ve bugün artık sıcak savaş halini almış olan oldu olan bu durumda Ukrayna halkının daha Rus karşıtı ve biraz daha artık güvenliğinin yolunun batıyla entegrasyondan geçen bir hal aldığını da söylemek lazım.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler hocam özellikle Rusya perspektifine verdiğiniz için bizim de Serhat Hocam belki de şimdi biraz batıya bakabiliriz yani bu savaş Rusya ile Ukrayna arasında

değil sadece NATO boyutu var bu konuda özellikle Montrö boyutunda değerlendirmelerinizi alabilirsek çok memnun oluruz.

Serhat Güvenç: Rabia Hoca çok teşekkür ediyorum hem size hem de mensup olduğu üniversiteye 25 yıl uzun bir süre. Ben kurulduğu haberini aldığım günü hatırlıyorum. O zaman bir başka vakıf Üniversitesi'nde çalışıyordum. Bizim için sevindirici olmuştu. 25 yıl geçmiş 25'inci yılın kutlu olsun. Umarım daha nice 25 yıllar kutlamak daha iyilerine görmek kısmet olur. Şimdi bu sabah ben kendimi çok yorgun hissettim doğrusunu isterseniz. Dış politikada askeri güç kullanımını çalışmak üzere akademik dünyaya adım atmış ve bu konuları çalışan biri olarak da bu kadar yorulacağımı yorgun hissedeceğimi bir duygusal olarak de etkileneceğini düşünmemiştim. Yani ben bundan 30 yıl önce I. Körfez Savaşı sırasında hareketin başladığı günden itibaren üç gün hiç uyumadan CNN o zaman Türk televizyonlarında CNN'i yayınlıyordu ve savaş görüntüsü altında bize sunulan bütün malzemeyi yutmuştum. Yani bir şey başına çok heyecanlandırmıştı beni çünkü tarihte ilk defa bir savaşı canlı yayın izliyorduk ya da izlediğinizi düşünüyorduk en azından. Ama zamanla yani sizin de söylediğiniz gibi savaşı konuşarak acaba bunu şey mi olağanlaştırıyor muyuz? Normalleştiriyor muyuz? Diyorsunuz ya doğru biraz onu yapıyoruz ama öte yandan da kaçınmıyoruz. Galiba şeye atfedilen Troçki'ye atfedilen bir sözdür. Siz savaşla ilgilenmeyebilirsiniz ama savaş sizinle ilgileniyor diyor. Yani dediği söylenir en azından bu durumdayız. Bugün vardığımız nokta ben ekim 2001'den beri ekim 2022'den beri 2021'den beri takip ediyorum takip etmeme sebepim de işte Medyascope ile birlikte program hazırladığımız sevgili dostum Yörük Işık, Rusların 2021 Zapad Tatbikatı vardı biliyorsunuz. Soğuk savaş elinde bir tatbikatti. Belarus'ta yapılıyordu ve bizim için Ukrayna'da Rusya'nın bir sonraki hamlesi ne olurun göstergesi Belarus'daki Belarus'a kaydırılan birliklerin orada kalıp kalmayacağıydı. Orada kaldılar ve işte Aralık'tan itibaren de Amerika ve İngiltere'nin çok cömertçe paylaştığı istihbarat bilgileri sayesinde bunu yığın ölçeğinde anlamış olduk. Ben bu tırmanmanın başında şimdi savaş ama kriz başka bir şey karşılık geliyor. Bugün tırmanma tırmandırma Putin tarafından Özellikle bu tırmandırmanın başında bunun bir Ukrayna krizi değil ya da Ukrayna tırmanışı değil bir Avrupa Güvenlik krizi olduğu düşüncesinde olduğumu ifade etmişim. Yani çünkü Putin'in ortaya koyduğu talepleri özellikle Washington'a yazılı ilettiği talepleri ki Gönül Hoca Bunları benden çok daha yetkin ve ayrıntılı bir şekilde ele alacaktır eminim. Yani Putin'in temel derdinin Ukrayna ya da herhangi bir pekili olmayan ülke olmadığını bize gösteriyordu Onun derdi özellikle 97'den sonra Avrupa'da ortaya çıkan güvenlik mimarisinin Rusya lehine yeniden düzenlenmesiydi ve bunu yaparken de Amerika dışındaki diğer aktörlerin fikrinin alınmaması iradelerinin dikkate alınmaması gibi bir yöntemdi. Yani bu 19. yüzyılın büyük devlet diplomalarını çağrıştıran bir şeydi hamleydi bana sorarsanız. Yani küçükler siz tırnak içinde aradan çekilin biz Amerika ile bu işi halledelim. Kimseye yer bırakmayacak şekilde böyle bir hamle yaptı fakat bu kadar söyleyerek bırakayım Biden yönetimi ben bu şeyde bu durumda Avrupa'yı bu kadar denklemde tutmak için ısrar edebileceklerini tahmin etmiyordum. Hakikaten ısrarcı oldular ve biraz da Atlantik'in öteki yakası sayesinde Bu yaşadığımız süreçte Avrupa tamamen edilgen bir konumdan çıkıp bir aktörlük şey hüviyeti kazanmış oldu. Şimdi bugün galiba tarihte nadir olan bir şey yaşandı NATO-AB ortak açıklaması yapıldı. Değil mi? Yani takip edebildiysem. Dolayısıyla bu da aslında yine bizim 99'dan beri çok iyi bildiğimiz NATO-AB işte AB'nin savunma kimliği tartışmaları bakımından enteresan bir dönüm noktasına karşılık geliyor. Batıyı birleştirici bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu her yerde aynı ölçüde etkili olmayabilir. Ama genel olarak artık böyle şey ve yayılcı hevesleri olan ve kafasında kendine ait bir Avrupa ve dünya tasarısı olan Rusya ile birlikte yaşamak gibi bir zorunlulukla karşı karşıyalar. Bunun gerektirdiği şeyleri önlemleri almak bunun gerektirdiği şekilde hizalanmak tahmin ediyorum gereği fark edildi ve buna uygun hareket ediliyor. İşte dünün benim açımdan sürpriz bombası Yani bugün işgal başlamamış olsaydı muhtemelen onu konuşacaktık. Almanya'nın Kuzey akım 2 şeyini, boru hattını askıya alması ya da

lisanslama sürecinin sertifikasyon sürecini durdurmasıydı. Yani sonuçta Almanya bile yani Almanya'nın pozisyonu bizi dinleyenler bizi takip edenler izledilerse Almanya'nın pozisyonunun bir ucunda işte Deniz Kuvvetleri komutanının Putin'i anlayışla yaklaşmalıyız diye yaptığı konuşmadan şeye Kuzey akın ikiyi askıya almasına geldiğini çok kısa bir sürede gerçekleştiğini bunun da dikkate almamız lazım. Almanya'nın çok yeni ve henüz her şey çok hakim olmayan bir başbakan olduğunu da şeyi düşünmekte fayda var. Diğer yandan Türkiye açısından bu işin en can sıkıcı yanlarından bir tanesi hani bir barış ve istikrarla anılmasını istediğini bir bölgenin Kuzey'in ki bu doğrultuda Türkiye'ye rahmetli Turgut Özal döneminden beri çok ciddi yatırımlar yapmakta çok ciddi şeylere girişimlere öncülük etti. Bugün şeyde Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nden başlayarak bunları sıralayabilirsiniz. Ama bütün bu şey yatırımlar bütün bu altyapı berhava olmuş oldu artık Karadeniz'de bir Hani bölgesel sahiplik diye bir ara Davutoğlu'nun da ortaya attığı bir kavramsallaştırma vardı. Bölge güvenliğinin bölge ülkeleri tarafından sağlanacağı bir yapılanma ve güvenlik mimarisi artık söz konusu değil. Karşımızda tek taraflı hareket etmekten çekinmeyen bir Rusya var. Bu bir sıkıcı boyut. İkinci sıkıcı boyut şimdi Rusya bir Karadeniz ülkesi, Ukrayna bir Karadeniz ülkesi ve çatışma bir Karadeniz ülkesinde yoğunlaşıyor. Bugün değil mi? Ukrayna Büyükelçisi Türkiye'den boğazları kapatmasını resmen talep etti. Bu konuda yoğun ve bir sıcak bir tartışma yürüyor kamuoyunda sosyal medyaya yansıyan boyutu da var yani Montrö sözleşmesinin Boğazlar sözleşmesinin 19'uncu maddesine göre Türkiye bu boğazları kapatmak zorunda. Kime? Rusya'ya ve Ukrayna'ya çünkü Türkiye'nin taraf olmadığı bir savaşta savaşın taraflarının savaş gemilerine Türkiye boğazları kapatmakla yükümlü. Yani bu konuda kullanabileceği bir takdir hakkı yok. Siz benim geri gözlemciliğimden bahsettiğiniz ben konuyu oraya bağlıyım. Geçtiğimiz pazar yani bu pazar değil ondan önceki pazar ben uzun bir aradan sonra gemi gözlemek için boğaza indim. Yani 2020 yılına kadar ben Yeniköy Sarıyer hattında yaşıyordum. Yani orada bir yirmi küsur sene yaşadım ve orada yaşadığımız zaman kaçınılmaz olarak gemileri izliyorsunuz. Sonra fotoğrafını çekiyorsunuz ve nihayet bu hele benim gibi bir Uluslararası İlişkiler öğrencisiyseniz bu asıl uğraşınızı besleyen bir hobiye dönüşüyor. Ama ben şey Anadolu yakasına taşındığımdan beri doğrusu boğaza gidip gemi fotoğrafı çekmiyordum ama iki pazar önce gittim Üsküdar'dan Kuzey çıkan bir Rus denizaltısının fotoğrafını çektim sonra da onunla ilgili bir de yazı yazdım bu şunun için önemli bu denizaltı Rusya'nın Karadeniz filosundaki 4 denizaltından sonuncusu. Rusya bununla birazda Montrö'nün hükümlerini zorlayarak rotasyona tabi tuttu. İşte Baltık'a ya onarıma gönderiyorum gerekçesiyle kimilerine Suriye açıklarında Tarsus'ta üstlendirdiği denizaltılarıyla görev değişimi yaptırdı ama iki pazar günü önce Rusya kuvvet hedeflerinde yer aldığı şekilde dördüncü denizaltısında Karadeniz'e soktu. Yani Dolayısıyla operasyonel olarak Rusya'nın bu noktada Karadeniz'e savaş gemisi çıkarmasına ihtiyacı yok. Yani boğazların Montrö hükümleri uyarınca kapatılması Suriye şey Rusya'nın Ukrayna da yürüttüğü askeri çabaları baltalaması Ukrayna açısından baktığımızda Ukrayna'nın zaten dişe dokunur bir deniz gücü olmadığı için hani onların herhangi bir yere gemi göndermeleri ya da herhangi bir yerden gemi çıkarmaları zaten söz konusu değil ancak Türkiye'yi burada zora sokacak gelişme ki kamuoyu bunu tartışıyor böyle bir olasılık varmış ama ya da böyle bir talep varmış gibi. Ben henüz buna rastlamadım. Eminim Gönül Hoca bize Washington'dan da buna dair bilgiler aktarılacaktır. NATO'nun Türkiye'den Montrö hükümlerini hanel getirecek tonajda ve sayıda Savaş gemisini Kuzeye çıkarma yani Karadeniz'e çıkarma yönünde bir talebi yok aslında NATO daha doğrusu Amerika Birleşik Devletleri ve NATO uzun süredir Türkiye'nin desteğini almayacağı bir Karadeniz çatışmasını hazırlanıyor. Şu an elimde veriler yok ama yine Yörük sayesinde bu işlere bulaştım bu hava trafiğini takip edebileceğiniz uygulamalar var. Bunlar çok yaygın kullanılıyorlar. Dün akşam itibari ile Ukrayna üzerinde Amerikan bir global Amerikan Bir Amerikan global halk insansız keşif uçağı dolaşıyordu. Bir İngiliz elektronik istihbarat uçağı dolaşıyordu. Bunların izledikleri rotalara baktığımız zaman hani bırakın boğazlardan geçmeyi ya da şeyi Türkiye'de hareket etmeyi Türkiye'nin tamamen etrafından

dolaşarak Yunanistan Bulgaristan Romanya Hava sahasını kullanarak karadenize ordan da Ukrayna çıktığını görebiliyoruz yani bugünkü krizi aslında şu anda Türkiye'den herhangi bir talep yok. Türkiye'den herhangi bir talep olduğuna dair bir işaret de yok Çünkü Türkiye'den bir şey talep etmenin pazarlık masasına oturmak anlamına geleceğini gayet iyi öğrendiler. Bu süreçte Türkiye'nin müttefikleri ve dolayısıyla da bundan olabildiğince uzak durmaya çalışıyorlar. Ancak ortaya çıkan durum çok ciddi. Yani bu hakikaten NATO çok ciddi kararlar alıyor. Yine en son genel sekreterin açıklamasında vardı alarm tedbirlerini yürürlüğe koydular. Yani bu pratik anlamda şu demek NATO'nun Avrupa müttefik kuvvetler başkomutanı elindeki Kuvvetleri herhangi bir siyasi karara başka siyasi karara gerek görmeden uygun gördüğü şekilde kullanma yetkisine sahip oldu. Hani bu ne anlama geliyor şu Suriye krizi bağlamında bu Angajman kuralları falan diye konuşmuştuk ya ateş açma yetkisi kuvvet kaydırma yetkisi. Bunlar şu anda belli bir Birlikler için NATO başkomutanın şeyinde tamamen inisiyatifinde ve Türkiye'de bu kararlara herhangi bir itiraz dile getirmedeği için bir nevi katılmış oluyor Bu noktadan sonra Yani hem Batı ile ilişkilerin hem de Rusya ile ilişkilerin de Türkiye'nin temel meselesi Montrö'den çok Ukrayna'daki işgal hareketinin ne kadar süreceği kapsamını ne olacağı ve nasıl bir siyasi sonuca evrileceği olacaktır diye düşünüyorum ben de bu turda bu kadar söylemiş olayım.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler hocam Gönül Hocam'a döneceğim şimdi. Serhat hocam genel olarak NATO 'dan bahsetti ama daha spesifik olarak Amerika'ya da yöneltilen eleştiriler var. O engellenebilir miydi? Diplomasi konusunda yapılması gerekenler yapıldı mı? Rusya kışkırtıldı mı? Biraz bize oradan bunlar nasıl görünüyor Amerikan siyaseti ile ilişkisi çünkü Trump'da dün açıklama yaptı. Ya ben başkan olsaydım bu olmazdı gibi. Bu konudaki değerlendirmelerinizi alalım hocam.

Gönül Tol: Teşekkür ederim. İyi akşamlar öncelikle Işık Üniversitesi'nde ve Profesör Doktor Polat'a beni davet ettiği için çok teşekkür ediyorum. Şimdi iki şey söylediniz Serhat Hoca'nın söylediği birkaç şeye de değinmek isterim. Hani bir tartışma var bir taraftan Amerika bunu kışkırttı yani NATO bunu kışkırttı. Bütün bu olanlardan bugün gördüğümüz bu askeri müdahaleden işgal girişiminden NATO'yu sorumlu tutan bir kanaatleri var. Bunlar işte bir realist bir ekol var yani bunun hem şeyin içerisinde görüyorsunuz. Amerikan demokrasisinin içinde böyle düşünenler var. Hem de işte düşünce kuruluşları içerisinde medyada bunu akademik dünyada bunu söyleyenler var yani eğer siz bu kadar NATO genişlemesine vurgu yapmasaydınız eğer Rusya bu kadar kışkırtılmasaydı eğer biz bu noktaya gelmezdik diyenler var. Mesela en son işte Kazakistan'da olanlardan sonra hatırlayalım. Yani Amerika'nın neredeyse bir şey pozisyonu almadığını görmüştük. Şimdi yönetim içerisinde bazı sesler bu ekole dahil olanlar şunu söylüyorlardı. Rusya'yı daha fazla Kışkırtmanın anlamı yok. Şimdi bir de şunu söyleyenler var, yeterince sert adım atmadı. Aslında yani NATO'yu da eleştirenler var ama hani Washington'u bu konuda çok eleştirenler de var. Dolayısıyla şimdi 2 kutup da Biden yönetimine yüklenmiş durumda. Ondan önce ben şunu söylemek istiyorum. Bu konuda da yine realist ekolden yine buna karşı çıkacaklar olacaktır muhtemelen ama ben şöyle düşünüyorum yani Putin'in Ukrayna işgali yönelik başlattığı bu askeri operasyonu bence mümkün kılan faktörlerden bir tanesi de batıdan ve özellikle de Washington'dan gelen karışık sinyallerdi. Yani eğer bence Putin batının bu işgali önlemek için bir şey yapmayacağını hükmetmeseydi eğer biz bu gün bu mevcut durumla belki de bu kadar büyük çapta bir askeri operasyonla belki de karşı karşıya kalmayacaktık. Şimdi bu önermeden hareketle ve bunu tartışmak da isterim yani Habibe Hoca ve Serhat Hocalar bu konuda ne düşünürlər onu da duymak isterim. Şimdi bu önermeden hareketle tabi şunu konuşmak gerekiyor. Yani Biden yönetiminin uyguladığı Politikalar hangi noktalarda hatalıydı? Onu tartışmak gerekiyor. Şimdi bence Biden yönetimi şöyle bir imaj çizdi ve bu bütünüyle de gerçekten de bağımsız bir imaj da değil işte. Hem dışarıda dünya sahnesinde hem de iç siyasette ülke içerisinde çok eli zayıflamış ve mümkün olduğunca dünya

meselelerinden Elini eteğini çekmek isteyen işte ülkede yıkılan köprülere altyapı sorunlarına eğilmek isteyen toplumsal meselelere covid konusuna ekonomide yaşanan sorunlara eğilmek isteyen eğilme zorunluluğu olan bir Amerikan yönetimi var. Tabi bu dünyaya dünyadaki kaotik aktörlere artık Amerikan gücünün yani Amerika'nın dünyadaki o polistik rolünü oynamak için yeterli şeyi asker gibi bu siyasi iradesi ve yeterli ekonomik ve askeri kaynakları olmadığına dair bir şey mesaj göndermiş oluyor. Şimdi izlediği politikada Biden yönetiminin bence izlediği Rusya politikası da o çizdiğimiz zayıflamış Amerika imajını güçlendirdi diye düşünüyorum ben. Bakarsak eğer Joe Biden'ın mesela kampanya sırasında seçimlerden önce Rusya 'ya dair çok son derece sert bir söylemi vardı. Diyordu ki Rusya'ya karşı mesela katil dedi Putin'e. Rusya'ya karşı çok daha işte dışli bir politika izleyeceğini sözünü verdi. Şimdi kampanya sırasında söylenenler ve hepimiz biliyoruz ki kampanya sırasında söylenenler çoğu kez kampanyada kalıyor. Şimdi bunu bu söylemin ana motivasyonu neydi? Önceki başkan Trump'ın çok Rusya'ya yakın duran bir imajı vardı ve bu imaj kendi partisi içinden insanlar tarafından da çok sıklıkla eleştiriliyordu. Kendisini Putin şeyden Trump'tan ayırtırmak için bu tür bir söylem tutturdu kampanya sırasında. Sonra başkan seçildi ve aslında ilk kez sovyetlerin yıkılışından sonra ilk kez bir Amerikan başkanı başkanlık koltuğuna oturdu ve şöyle yeni bir sayfa açıyoruz. Rusya ile yeni bir sayfa açıyoruz demedi ve kampanya sırasında söylediklerini de üzerine eklerseniz beklentiler çok yüksekti. Putin şeyin Biden'ın Rusya konusunda çok daha dışli çok daha sert bir siyaset izleyeceğine dair beklentiler yüksekti. Böyle bir beklenti var mıydı mesela önemli aktörlerden vardı hem Amerikan bürokrasisinden aynı zamanda da kongre de bu tür bir beklenti vardı çünkü Trump yönetiminin Trump döneminin özellikle Rusya politikası bağlamında yarattığı bir Travma vardı ve cumhuriyetçi parti içerisinde de yani Trump'a yakın olmayan daha geleneksel Amerika'nın dünyadaki şeyini askeri duruşu güçlü bir askeri duruşa sahip olması gerektiğini bir güç projeksiyonu yapması gerektiğine inanan bir geleneksel bir cumhuriyetçi parti grubu var. Onların içerisinde de Biden'ın Rusya'ya karşı çok daha sert bir siyaset izlenmesi gerektiğine dair bir talep vardı kendi parti içerisinde de Demokrat Parti içerisinde de özellikle bu seçimlere müdahale çerçevesinde yani Rusya'nın Amerikan seçimlerine müdahale etmesinin yarattığı rahatsızlık ile birlikte işte muhalif Lider Navalny'nin zehirlenmesinden tutun Rusya'nın Siber saldırılarına kadar Rusya'nın yarattığı bir dizi rahatsızlık vardı. Bu nedenle Biden'ın çok daha sert bir politika izlemesine dair kongre dili neredeyse bir uzlaşma söz konusuydu ve Biden geldi hemen geldikten neredeyse Birkaç ay sonra bir yaptırım paketi açıkladı. İşte bu da o beklentileri yükseltti Fakat diğer taraftan Aslında şöyle de karışık sinyaller vardı. Mesela dedi ki ben işte istikrarlı ve öngörülebilir bir siyasi ilişki modeli tasarlıyorum Rusya'yla dedi. Diğer taraftan Çin benim için Amerika için Amerika Birleşik Devletleri'ne yöneltilmiş en büyük tehdittir dedi. Kendi yönetiminden insanlar bütün diplomatik askeri kaynaklarımız için yükselişini durdurmaya harcayacağız dedi şimdi bütün bunlar Putin'in dünyasında Hem bir zayıflık olarak algılandı hem de bir anlamda bir açık şey vermiş oldu ve bunu çeşitli dönemlerde sınamadı. Putin şimdi o zayıflık projecti etmiş olması bence sorunlardan bir tanesi Biden için bir diğeri siyasetini şekillendiren yani Biden yönetiminin Rusya politikasını şekillendirmede yaşanan bir diğeri problem de denetim içerisinde yani Biden'ın kendi ekibi içerisinde farklı cephelerin farklı grupların oluşuydu mesela Biden ekibinde Rusya'ya karşı çok Şahin politikaları savunan isimler var Bunlardan bir tanesi mesela Dışişleri Bakanı Blinken hani çok çok Şahin olmamakla birlikte çok Şahin kanada daha yakın olmakla biliniyor. Mesela işte Victoria Nuland Dışişleri müsteşarı Ukrayna'yı çok Ukrayna'yı savunma konusunda Rusya'ya karşı çok sert adımlar atma konusunda yönetimin önde gelen isimlerinden bir tanesi dediğim gibi Dışişleri Bakanı Blinken'da bunların bu gruptan sayılabilecek isimlerden bir tanesi ama diğer taraftan Biden'a çok daha yakın isimler var. Mesela Milli Güvenlik danışmanı Jake Sullivan var. Onun yardımcısı John Finan var. Yine John Kerry var John Kerry'de iklim meselesinden sorumlu. Bu isimlerde tam tersi bir siyaseti desteklediler. Dediler ki bu kadar Rusya ile kafa kafaya girmek bizim çözmeye çalıştığımız yani bizim dış politika önceliklerimiz

arasında neler var Çin var. Onun dışında işte iklim krizi var. Nükleer silahların kontrolü gibi meseleler var. Şimdi bütün bu dış politika önceliklerimize baktığımızda bu dosyaların her birinde bizim Rusya'yla çalışmamız gerekiyor. Çin meselesinde mesela şöyle bir şey var ilginç bir argüman vardı. Mesela Çin ve Rusya'nın bize karşı bir ittifak oluşturmasını engellemek için mümkün olduğunca Çin'i angaje etmeliyiz yani şey Rusya'ya angaje etmeliyiz. Yani Rusya'ya meydan okumak yerine Rusya'ya angaje etmemiz gerekiyor ki şimdi Rusya'nın ortak bir Batı karşıtı bir şey ittifak oluşturmasını engelleyelim. Bu nedenle de Rusya'ya karşı şeyin adımlarımıza dikkatli olmamız gerekiyor. Angajmana ağırlık vermemiz gerekiyor. Onun dışında iklim meselesinde nükleer silahların kontrolü gibi konularda bütün meselelerde Rusya olmadan biz bir sonuca gidemeyiz. O nedenle de biz mümkün olduğu kadar Rusya ile ilişkilerimizde şeyi kullanmak yerine hani askeri güce vurgu yapmak çok ciddi yaptırımları öne sürmek yerine daha angajman ve diyaloga önem vermeliyiz söylemi vardı. Şimdi peki Biden nerede giriyor bütün bunların içine yani Biden şunu da söylemek gerekiyor yani Biden'ın liderlik stili farklı yani mesela Obama'ninkinden farklı Obama'da çok güçlü bir lider olmakla birlikte bir kere Milli Güvenlik Konseyi'nde kendisine hayır efendim bu yaptığınız bu izlediğiniz doğru bir siyaset değil diyecek bir sürü insan vardı. Şimdi Biden yönetiminde anladığım kadarıyla this functional denilen yani nasıl çevirmek gerekiyor bilemedim. Yani çok da hani sonuç üretmeyecek tartışmalar yaşanıyor ve nihayetinde Biden'ın bir oradan oraya savrulan bir şeyi bir siyaset görüyorsunuz yani o haftanın gereklerine cevap veren o haftanın ihtiyaçlarına cevap veren uzun dönem vizyondan yoksun bir Rusya politikası gördük mesela koltuğa otur başkanlık koltuğuna oturduğunda yaptırım şeyi getiriyor danışmanları bir yaptırım listesi bu süre uygulanacak yaptırım paketini önüne getiriyor üç defa geri gönderdiği söyleniyor bunun bu yeterince sert değil diyerek geri gönderiyor. Fakat diğer taraftan işte mart-nisan ayında 100.000 askeri Ukrayna sınırına yığıldığında Putin hem kongreden hem danışmanlarından gelen efendim işte çok daha öyle bir ağır bir şey ağır silahlar askeri yardım bunları düşünmeliyiz Ukrayna'ya dediğinde burada çok sıcak bakmıyor. Dolayısıyla bir şey yaratıyor. Bütün bu hani kafa karışıklığı veren şeyler mesajlar ya da mesela Putin'le görüştü Yani Putin Ukrayna sınırından güçlerini çekince o şey raftan iniyor çok daha askeri olarak Ukrayna'ya destek olmalıyız projesi raftan iniyor ya da mesela Almanya ile bu Kuzey akım iki biliyorsunuz onun üzerine bir yaptırım insanıyla yaptırımları onaylamış orada çok daha sert yaptırımlar içeren şeyler vardı alternatifler vardı. O çok sert yaptırımları istemiyor tabi bu kısmen Almanya ile ilişkileri germemek için de attığı bir adımdı ama fakat bütün bunlar dışarıdan bakıldığında kafası karışık tabi bunun üstüne bir de Afganistan'ı ekleyin yani yaz aylarında o Afganistan'dan çekilmenin o kaotik görüntülerini hatırlayalım Şimdi Bütün bunlar dünyaya şu mesajı veriyor. O kadar çok benim uğraşmam gereken iş var ki şu anda elimde de Dünya'nın sorunlarını çözmeye ayıracak vaktim yok enerjim yok böyle bir talepte yok ve tabi bunun üstüne bunun üzerine şunu da eklemek lazım bir izolasyonist bir eğilim var uzun süredir devam eden. Yani bu Bu sadece Trump'la açıklanabilecek Trump yönetiminin Trump'ın kişiliğiyle aldığı kararlar ile açıklanabilecek bir eğilim değil. Obama yönetiminden bu yana 2008'den bu yana oluşan dış politikada bir izolasyonist bir eğilim var yani Amerika'nın o soğuk savaş mentalitesinin dışında her dünyadaki her krize müdahale etmeliyiz her meseleyi çözmeliyiz. Güç Project etmeliyiz. Bu eğiliminden geri adım atan bir şey var. Bir siyasi toplumsal duruş var. Zaten bu duruşun neticesinde Obama gibi bir insan seçildi. Yani işte Irak'taki savaşı bitireceğim. Bütün şeyimizi angajmanın Ortadoğu'daki angajmanınızı sınırlayacağım sözü veren bir bir lider geldi. Bu tabi finansal krizin de etkisiyle oluşan bir toplumsal dalgaydı ve Bu dalga Obama'da vücut buldu. Sonra Trump geldi. Bütün işte uluslararası kurumlara kurumlardan çekildiği anlaşmalardan çekildiği ittifaklara inanmadığını söyledi. NATO'nun altını oymaya çalış bu vesaire vesaire şimdi Biden geldiğinde bütünüyle bambaşka bir şey bekliyordu dünya çünkü Biden hayatı boyunca Amerika'nın biricikliğine inanan Amerikan exceptionalism denen şeye inanan bir lider oldu. Kırk yıllık kariyerinde dış politika kariyerinde ve dolayısıyla çok daha dünyayı angaje edecek ki kendisi de onu

söyledi. Yani müttefiklerimizle çalışacağız kurumları güçlendireceğiz NATO 'yu güçlendireceğiz dedi. Fakat aslında tam tersi bir dış politika çizgisi izledi. Mesela Dışişleri Bakanı Blinken'ın ilk Dışişleri konuşmasını hatırlayalım bakan olarak. Trump'ın önce Amerika konuşmasından ve söyleminden biraz daha sofistike bir söylemdi. Yani Amerikan orta sınıfına hitap edecek hizmet edecek bir Amerikan dış politikası planlıyoruz dedi. İşte dolayısıyla bütün bunlar Rusya'yı Putin gibi liderler için şu şeyi doğurdu: Yapacağım şeyin maliyeti yüksek olmayacak. Tabi bu tartışılır bir sürü ekonomik yaptırım finansal yaptırım falan oldu ve Bu tabi Rus ekonomisini de çok kötü etkiliyor. Fakat nihayetinde askeri bir duruş sergilemeyeceğini gösterdi ve Serhat Hocamın da dediği gibi yani batı Ukrayna krizi başladığında Avrupa bütünüyle yani Almanya'da koalisyon hükümeti bile kendi içinde bin bir tane farklı ses çıkıyordu. Aman bu sene bulaşmayalım diyenler, Ukrayna'yı mutlaka korumalıyız diyenler vardı. Batı kendi içerisinde farklı Avrupa ülkelerinin farklı öncelikleri vardı. Tehdit algıları farklıydı. Yani darmadağın bir resim idi ve Biden sayesinde Biden yönetimi sayesinde biraz daha aynı sayfada buluştular. Fakat gelinen noktada gördüğümüz gibi bunların hiçbiri Putin'i durduramadı çünkü ilk adımı attığında yani o Donbas'taki bölgeleri tanıdığına resmen açıklanan yaptırımlar herkesin yani hani bizim gibi analistlerin bile bakıp düşünüp yap bunların caydırması çok zor dediğimiz yaptırımlardı çünkü 2014'ten bir daha çok şey öğrendi Putin ve o yaptırımların pek çoğundan da kendisine kendisi de kendisine yakın oligarklar da faydalandı bu arada yani Rusya'nın o izole durumundan. Velhasıl bu batının ve Washington yönetiminin şey Amerikan yönetiminin verdiği bu şey bu kafası karışık İmaj bence bir parça bunun önünü açtı demek istiyorum. Evet son olarak biliyorum. Çok uzun konuştum ama son olarak şunu söylemek istiyorum. Yani şimdi Serhat Hoca şeyden bahset yani Karadeniz'de ya Türkiye'ye bir talep var mı bu çerçevede? Ben uzun zamandır bunu söylüyorum aslında yani Ukrayna meselesinde siz Amerikan yönetimi ile konuştuğunuzda Ukrayna meselesinde Türkiye bir sürü mesela yazı gördüm ben son aylarda. Türkiye kilit ülke işte Türkiye'nin Türkiye bu krizi kullanarak Washington'la batıyla arasındaki sorunları çözebilir. Bunu mutlaka bir koz olarak kullanmalıdır. Ben bunu görmüyordum yani Amerikan yetkilileri ile konuştuğunuzda mesela Türkiye önemli bir şeymiş gibi aktörmüş gibi resmin içine gitmiyordu. Zaten Resme de girmedi hatırlarsınız yani Ukrayna'ya yapılan NATO görüşmelerin de falan Biden yönetimi bir şey olarak önemli bir ülkesi olarak Türkiye hiçbir zaman görmedi mesela Dışişleri Bakanı Türkiye'ye gitmedi bu süreçte. Öyle değil mi? Bunun sebebi çünkü birincisi geçmişte Türkiye'nin nasıl davrandığını biliyorlar 2008'de 2014'te yani Gürcistan daha sonra ve Kırım'dan sonra o zaman da tamam kınadı falan ama nihayetinde Türkiye bir dengeli bir siyaset izlemek hatta dengeli olmanın ötesinde Rusya'ya kayan her iki krizde de Rusya'ya kayan bir siyaset izlemek zorunda kaldı. Bunun farkındalar yani Ankara'nın elinin kolunun bağlı olduğunun farkındalar. Bu bir. Bu nedenle bence Türkiye resmin içerisinde değil. İkincisi de tabi ilişkilerdeki sorunlar o kadar yüklü ve ağır ki uzunca bir süredir bu Biden yönetimiyle başlamadı. Trump yönetimiyle başladı bir süredir Türkiye'nin yerini alacak şeyler müttefiklikler geliştirmeye çalışıyor Washington. Mesela Yunanistanla o savunma işleki onun bir parçası. ben hatırlıyorum mesela Trump döneminde şöyle bir tartışma vardı. Ya bırakalım İnciliği niye bu kadar sürekli İncirliği kapatacağız tehdidiyle karşı karşıya geliyoruz. İşte Ürdündeki üste yatırım yapalım, yenileyelim, modernize edelim. Çok ciddi tartışılıyordu bunlar. O nedenle de ikili ilişkilerin içinde bulunduğu şeyde problemler döneminde bir faktör olarak resme girdi ve nihayetinde Türkiye öyle çok Ukrayna krizinde Washington tarafından kilit bir ülke olarak görülmelidir burada bırakayım konuşmamı.

Rabia Karakaya Polat: Teşekkürler benim Gönül Hocam aslında sizin söyledikleriniz Putin'in bunu neden şimdi yaptığını anlamamıza epey sağlıyor yani Putin'in Ukrayna ile ilgili görüşleri birden bire oluşmadı tabi ama burada kendisine bir fırsat gördü. Şimdi ikinci turda biraz daha bundan sonra ne olabilir? Ona odaklanabilir tabi çok zor aslında daha bugün başladı savaş ve kimse Putin'in aklında ne olduğunu bilmiyor. Doğru Ukrayna ile sınırlı orada gücünü pekiştirecek bir

senaryo onun için yeterli mi? Ukrayna'da bir kukla rejimi mi kurmak istiyor? Yoksa toptan Soğuk Savaş sonrası düzeni değiştirmeye mi çalışıyor? Bunları bilmek zor ama yine de bunun üzerine kafa yorabiliriz. Habibe Hocam bu ve buna ek olarak Rus siyaseti açısından neler bekleyebiliriz? Çünkü bazı değerlendirmeler ve Putin'in bunu içerideki kendi gücünü pekiştirmek için kullandığını söylerken bazı değerlendirmeler de aslında büyük bir risk aldığını bunu işte Rus orta sınıfına yüksek maliyetler yaratacağını ve belki de Rusya'da bir muhalefet hareketini tetikleyeceğini söyleyen değerlendirmeler de var. Bundan sonra ne beklemeliyiz? Hem Ukrayna'da hem de Rusya siyasetinde?

Habibe Özdal: Biraz o çerçeveden baktığımda yani aslında birkaç kendi içerisinde bir kategorileştirmeye gidersem önce senaryolar dahilinde yani şu anda beklenen ya da üzerinde çalışılan durumlar çatışmanın gidişatı bakımından söylüyorum. Her ne kadar bugün Rusya Ukrayna'da ki bütün hava savunma sistemlerini hedef aldığı dolayısıyla ülke genelinde bir hava operasyonlarının gerçekleştiğini gördük bu Ukrayna'nın doğusu ve güneyinin çok ötesindeydi ölçek olarak diyeyim. Bundan sonrası ya sadece doğu Ukrayna'yı ama Luhansk ve Donetsk yani şu anda bağımsızlığını ilan ettiği tanıdığı bölgelerle değil de biraz daha o iki bölgenin de sınırlarının genişletildiği ve Odessa'ya uzanan yani o güney Ukrayna'yı da içerecek şekilde Ukrayna'nın doğu ve güneyini kontrol altına alıp Ukrayna'yı geriye kalan topraklarıyla yetinmesi tırnak içinde söylüyorum, eklenen olasılıklardan bir tanesi. İkinci olasılık Ukrayna'nın tamamını kontrol altına almak Rus yanlısı bir yönetimi iktidara getirmek yani şu andaki Kiev yönetimini ülkeyi terk etmek zorunda bırakmak. Görevlerini bırakmak zorunda kalacakları bir durum yaratmak çatışma ortamı yaratmak. Ukrayna ordusunun hiçbir şekilde Rus ordusunu yenemeyeceğini görüp savaştan vazgeçmesi planlar arasında olabilir deniliyor. Doğrusunu isterseniz ikinci opsiyon bizi o sizin bahsettiğiniz soğuk savaş durumu durumuna daha çok yakınlatacak. Ukrayna NATO üyesi olmadığı için herhangi bir NATO operasyonu söz konusu olmadığı için dışarıdan Ukrayna ordusunun aldığı yardımlar askeri yardımların Rusya ölçeğindeki bir askeri güçle çatışması ve başarılı olması ihtimalini biraz zayıf olduğunu görüyorum okuduğum teknik analizlere baktığımda ama Ukrayna ordusunun direndiğinin, direniş çağrısı olduğunu işte Ukrayna'da eli silah tutan herkesin oraya çağırıldığını biliyoruz. Dolayısıyla öyle çok düşündüğü gibi Rusya'nın beklediği gibi ve Putin'in bugün açıkladığı gibi hani Ukrayna ordusunun silah bırakması evine barışçıl bir şekilde dönmesi bu senaryo çok gerçekleşmiyor bu çok üzülerek söylüyorum. Çatışmanın yoğunluğunun artması demek. Rusya'nın Kiev yönetimini değiştirip Rus yanlısı ve yönetim iktidarı getirip 40 milyonluk bir Ukrayna'da bir yine tırnak içinde söylüyorum Belarus yaratması da çok kolay değil yani bu bugünkü dünyada artık öyle uydu devletler özellikle de halk desteğinden yoksun yani ancak otoriter rejimler Belarus örneğinde de gördüğümüz gibi böyle çok yüksek halk desteği aramıyor tabii ki yönetim ve bu bunsuz da hayatına devam edebiliyorlar yine Lukaşenko örneğinde gördüğümüz gibi ama bu Ukrayna yani bu senaryo en azından Rusya için başarması o denli kolay olmayacak gibi görünüyor. Bu nedenle öyle ya da böyle Ukrayna'nın bir bölümünü işgal edilebilir. İlhak edilebilir. İşte bugün örneğini gördüğümüz şekilde bağımsızlığını tanımış durumda ama Ukrayna'nın tamamını da böyle bir fiili durum yaratmanın çok kolay olmayacağını düşünüyorum. Bu nedenle de mesela bugün yine yapılan açıklamalara baktığımda içinden geçtiğimiz süreci analiz etmek gerçekten çok zordur çünkü çok sisli. Bu biraz uzaktan bakmak gerekiyor o yüzden aslında söylediğim her şey risk barındırıyor fakat şunu söylemeye çalışıyorum. Rusya'nın Kremlin'den Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamalarda Ukrayna'nın artık bu savaşı kazanamayacağını kabul edip tavizler vermek üzere masaya oturması çağrısı yapılıyor. Bunları kabul ederseniz ki ne hali hazırdaki Zelenski yönetimi ne de şu an da gücü elinde bulunan herhangi bir yöneticinin ülkesi saldırı altındayken böylesi davetleri kabul etmesi ihtimali yok. Dolayısıyla bu çatışmanın bir daha yoğunluğu artan azalan şekilde devam edeceği kaçınılmaz ama kaçınılmaz olan bir diğer şey şu artık

Ukrayna-Rusya tarihinde gördüğümüz o ortak kültür ve kimlik üzerinden Rusya ile iyi ilişkilere sahip Ukrayna asla olmayacak. Tam tersi belki bugün Polonya örneğinde gördüğünüz gibi Rus karşıtlığının daha yüksek olduğu bir Ukrayna olacak. Dolayısıyla Rusya için bence topraklarının bir bölümünü işgal etmiş olsa bile genel olarak Ukrayna'ya kaybettiğini söylemek mümkün bunu 2014'ten beri söylüyorum. Bu konuda bir değişiklik en azından fikrimde olmadı. Bir toprak ülkenin topraklarını işgal etmek demek o ülkeyi iyi kontrol altına almak demek değil. Yani askeri olarak o yüzden nihai hedefin başarılı bulunmasını zor görüyorum ama bölgesel dinamikleri bakımından da son derece önemli yani bölgesel etkilerini de göz önünde bulundurmanız gerektiğini düşünüyorum. Türkiye açısından Gürcistan örneğinde Ukrayna örneğinde gördüğümüz gibi Rusya ile ilişkilerin her daim belli bir seviyede tutan ya da ülkesinde Rus etnik nüfusu barındıran her ülke şu anda olan biteni yakından takip ediyor. Kazakistan'dan tutunda Ermenistan'a bütün orta asya, kafkasyadaki cumhuriyetler için bunu söylemek mümkün. Bölgesel istikrar adına son derece önemli bölge ülkelerin bundan sonra Rusya ile işlerin nasıl yönetecekleri ve batı ile ilişki kurarken neleri dikkate almaları gerektiği bakımından ders niteliğinde bunlar çünkü Türkiye açısından Karadeniz Askeri denge Kırım'ın ilhakından beri çokça değişti. Biz şu anda Türkiye-Rusya ilişkileri çok kompleks çok karmaşık genellikle siyasi yönetimin iradesiyle daha iyi görüldüğü için bunu çok belki konuşmuyoruz ama bunu konuşmak zorunda kalacağız. Kırım'ın ilhakından sonrada çünkü yine tarihsel olarak Karadeniz'de Türkiye'nin askeri olarak birazcık daha lehine bir durum söz konusuydu. Bu durum çokça değişmiş durumda. Bu yönü mesela bölgesel dinamikler açısından önemli. Gürcistan savaşından sonra şöyle bir popüler söylem duyar olmuştuk biz. İşte Gürcistan Savaşı bölge ülkelerine Rusya'nın ne kadar yakın ABD'nin ne kadar uzak olduğunu gösterdi. Çünkü Rus tankları Tiflis'e doğru giderken Avrupa Birliği endişeli bir şekilde toplantı kararı alıyordu. Biz ne yazık ki benzer bir benzer kimi yönleriyle farklı ama kimi yönleriyle benzer bir durumdayız çünkü evet NATO ve Avrupa Birliği ilk kez tarihte ilk kez çok güçlü bir şekilde bir arada açık ortak açıklama yapıyorlar fakat işte ekonomik yaptırımlarla Rus siyasetini Rus dış politikasını kuvvet kullanımını önlemek mümkün olmadığı için ve Rusya dış politikada kuvvet kullanmaktan kaçınmadığı için bölge ülkeleri bakımından Rusya hep hesaba katılması gereken bir aktör olarak kalıyor ve zaten Rusya'nın hedefi tam da bu. Hem bölgeye hem Amerika Birleşik Devletleri'ne gözetilmek hesaba katılmak ulusal çıkarlarının her daim hatırlanması mesajı veriyordu. Dolayısıyla bölgesel olarak da böyle böyle yazması var küresel olarak da şunu bu içinden geçtiğimiz sürecin küresel yansımaları da olacak çünkü Rusya kendisini küresel bir aktör olarak görmekte. Hegamon devlet olarak görmekte her ne kadar bugün Gönül Hoca daha detayına hâkimdir. Amerikan başkanlarının son ulusal güvenlik doktrinlerine böyle işte göreve başladıkları zaman ilk yaptıkları açıklamalara bakarsanız hep Çin tehdidi üzerine yoğunlaştığını görürsünüz. Rusya böyle çok geride çok arkada bahsi geçer ama Rusya kuvvet kullanımından kaçırmadığında ve bunu uyguladığında ancak böyle küresel bir güç gibi ya da hesaba katılan bir aktör gibi görülmektedir ve tam da bu nedenle aslında bundan kaçınmamaktadır çünkü hep bir eşitler arası mücadele resmini çizer ve o eşitler arası mücadele Amerika Birleşik Devletleri ile mücadeledir. Tam da bu yüzden aslında Suriye'den tutun da Ukrayna'ya kadar bölgesel ve küresel gelişmeleri ABD ile görüşmek ister. Başka işte bölgesel aktörlerle ya da doğrudan ülkenin kendisiyle değil ya da doğrudan ülkenin kendisiyle değil. Dolayısıyla küresel anlamda ben şöyle si yansımalar olduğunu düşünüyorum. Aslında son dönemde yaşadığımız uluslararası gelişmeleri de hesaba katarsak şöyle bir bakış açısı var. Ekonominin merkezi Asya-Pasifiğe kayıyor. Amerika Birleşik Devletleri ve batı uluslararası alandaki üstünlük pozisyonu kaybetmekte bundan faydalanan bir Rusya aslında söz konusu. Bu yüzden hani liberal olmayan, demokratik olmayan rejimlerin yönetimlerinde uluslararası sistemde söylemleri çıkarları var. İşte bu söylemler üzerinden kendi konularını sağlamlaştırmaya çalıştıkları Rusya'nın tam olarak bunu yapmaya çalıştığına dair bir fikir oluştu. Rus siyaseti açısından ne ifade ediyor diye sordunuz. Bence kesinlikle son derece önemli çünkü Kırım'dan farklı olarak Rus halkı içinden geçtiğimiz dönemdeki siyaseti öyle yüzde seksen

yüzde doksan düzeyinde desteklemiyor. Kırım ilhaki ilginç bir dönemdi. Hem yaratılan atmosfer çok farklıydı hem olan biten çok farklıydı. Putin'e verilen destek yüzde seksenlerin üzerine çıkmıştı. Tarihteki en yükseklerden bir tanesi ama bugünkü biraz daha farklı belki en fazla bulabileceği destek çok yakın zamanda iki gün önce yapılmış bir çalışmaya (58:26) halkın işte yüzde ellisi destekliyor sadece Donbass ve Luhansk bağımsızlığını tanımasından bahsediyorum bu arada savaş ve çatışma dahi değil bu sorulan soru. Fakat tabii hani kamuoyu ve medya önemli mi Rus dış politikasında? Rus dış politika yapımında dersiniz değil pek zaten medyanın kontrol altında olduğunu göz önünde bulundurursak burada Putin'in evet dışarıda bir zafer peşinde koşup belki içeride konsültasyon yaratmaya çalışacağını iddia edebiliriz ama ekonomik olarak bu çatışmaya iyi hazırlanmış bir Rusya var. Şu anda 620 milyar dolarlık bir hazine rezervinden bahsediliyor. Kırım ilhaki zamanında da 500 milyar dolar civarında bir rezerv vardı. Dediğiniz gibi ekonomik yaptırımlarla birlikte erimişti. Bu nedenle zaten bu maliyetli dış politikanın halk açısından ne ifade ettiğini tartışılması gerektiğini söylemiştim. Benzer bir argümana hala sahibim çünkü öyle ya da böyle Putin 2000'lerin başında iktidara geldi devlet başkanı olarak seçildi ve Rusya'da orta sınıfı yeniden ortaya çıkaran liderdir çıkarıcı. Bu da bir başarı çünkü 10 yıllık Yeltsin döneminde hakikaten çökmüştü orta sınıf. Şimdi bir başarı olarak orta sınıfı yeniden ortaya çıkarıp göreceli bir ekonomik kalkınma sağladıktan sonra tabii ki yüksek petrol fiyatlarının da etkisiyle şimdi halk desteğinin de o kadar yüksek olmadığı maliyetli bir dış politikayı hayata geçirmek içeride ne kadar güç getirecek Putin'e, bu son derece şüpheli ama bu demokratik seçimler özgür seçimlerden bahsediyor muyuz dersiniz muhalefetin son derece baskı altında bulunduğu muhalif liderlerin öldürüldüğü ya da hapse atıldığı bir ülke olduğunu da vurgulamak lazım gibi görünüyor. Dolayısıyla dış güçler söylemenin çok yoğun olduğu bir yer Rusya dolayısıyla hani Rusya'nın etkinlik alanının işte Rus güçler tarafından özür dilerim batılı dış güçler tarafından sınırlandırmaya çalışıldı ve Rusya'nın Bu yüzden de kendi kimliğini büyük güç kimliğini hayata geçirmeye çalıştığı söylemi elbette sıklıkla duyacağımız bir söylem ama bugün mesela barışçıl protestolar gördük yani savaşa hayır protestoları gördük. Rusya'da biliyoruz ki her protesto gözaltıyla sonuçlanıyor. Dolayısıyla halk desteğinden yoksun ekonomik olarak son derece zora sokulacak zaten pandemi nedeniyle bu arada Rusya'da halk çok da iyi değildi. Dolayısıyla önümüzdeki olası sonuçlar bakımından Putin'in elbette kendi gücünü konsolide etmek bakımından kullanacağı ama bunun halk nezdinde orta sınıf nezdinde zemininin çok güçlü olmadığını bunu meşrulaştırmakta zorlanacağını düşünüyorum. Son birde şuna dikkat çekip belki sözü çok uzatmadan bırakayım. Malumunuz daha lider odaklı bir ülkeden bahsettiğim için Rusya'dan bahsederken Putin'in işte açıklamalarına nelere vurgu yaptığına ister istemez atıfta bulunmak zorunda kalıyoruz bir 2014'te Kırım'ı ilhak ettiğini açıkladığı bir konuşması var Putin'in. Bir de geçtiğimiz pazartesi, salı günü Luhansk, Donetsk'in bağımsızlığını açıkladığı konuşması var ikisi arasında çok farklı hem ton hem bu sembolik oda görüntüleri konuşmalar vs. ikisi aslında son derece farklı. Ben Gönül Hoca'nın şu söylediği şeye çokça katılıyorum. Görece Amerikan yönetiminin zayıf bulunduğu ya da batı ittifakının zayıf bulunduğu bir anda yine de hala iddia ediyorum ki minsk protokolleri süreciyle Ukrayna'da istediğini elde etmek amacıyla başlattığı ve fakat istihbarat raporlarının da şu anda bize gösterdiği şey bu başarılı olmazsa savaştan da kaçınmayacağı böyle birkaç farklı senaryo üzerinde çalışılmış ve nihayetinde yine öyle görünüyor ki minsk protokollerinin asla işlemeyeceğinin de idrak edildiği noktada Kuzey Akım 2'nin askıya alınması pahasına bu operasyon gerçekleşmiş. Kuzey Akım 2'nin askıya alınması Rusya açısından Rus dış politikası açısından ve swift sisteminden çıkarılırsa en büyük maliyetler ama tabii enerji zengini ve enerji devi Rusya'dan bahsediyoruz. Enerji fiyatları son derece yüksek ve bu gün daha da arttığını görüyoruz. Dolayısıyla aslında krizin bir yönüyle de Rusya'yı beslediğini ekonomik açıdan beslediğini görüyoruz. Bütün kırılmalıklarına rağmen bölgesel ve küresel iddialarına da Rusya'nın hatırdan tutmak lazım. Önümüzdeki dönem biz herhalde daha çok zor Rusya ve Çin'in uluslararası hukuku yok sayan, normları yok sayan uygulamalarını göreceğiz gibi görünüyor. Bu arada tabii çok tek taraflı bir okuma olmasın lütfen

çünkü Ruslar da hep şunu söylüyorlar. Kırım Avrupa haritası kırımla değişmedi ondan önce Kosova'nın bağımsızlığıyla başladı diyorlar. Ya da mesela kuvvet kullanımı büyük güçler kuvvet kullanır Amerikan tek tarafında o zaman hiçbir örgüt ve hiçbir devlet durduramamıştı diyorlar. Aslında imaj kaygısı da olmayan bir ülkeden bahsettiğimiz için ya da doğrusunu söyleyeyim. İmaj uluslararası hukuğa uygun davranmak normlara uygun davranmak değil de ulusal çıkarını hayata geçirmek noktasında görüldüğü için kuvvet kullanımının Rus dış politikasında kullanılmasına ve bunun da devamına hazırlıklı olmamız lazım diye düşünüyorum.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler Habibe Hocam, aslında bayağı karamsar yani mevcut durum yeterince kötü ama küresel siyaset açısından implikasyonları yani yarın bir gün Çin de işte Tayvan da aynı şeyi yapabilir. Otoriter liderlerin önünü açan bir durumdan da bahsediyor olabiliriz. Bu gerçekten çok kaygıverici. Serhat Hocama döneceğim yine aslında senaryolar üzerinden ve askeri konulardaki uzmanlığınıza da dayanarak yani Ukrayna bu konuya bu işgale direnebilir mi? Orada ne gibi askeri olarak ne gibi senaryolar var? Olabilecek en kötü şey ne sizce? Ve en az kayıp en az zararla nasıl atlatılabilir? Yani en iyi demek istemiyorum çünkü artık iyi bir şey kalmadı muhtemelen ve bu senaryoların Türkiye açısından implikasyonları yani Türkiye'yi nasıl etkileyecek? Hangi senaryoyu daha muhtemel görüyorsunuz? Bu konudaki değerlendirmelerinizi alabilir miyiz?

Serhat Güvenç: Çok teşekkür ederim. Habibe Hoca'nın söylediklerinden ben de çok istifade ettim. Bazı şeyleri daha iyi anlamlandırmama yol açtı. Sorularınıza gelmeden hani gidişatla ilgili birkaç düşüncemi paylaşayım. Hani bu konuları çalışırken beslediğim meslektaşlarım var. Onlarla da sürekli iletişim halindeyim pek çoğumuzun olduğu gibi. Biz toplantıya başlamadan önce Gencer Özcan Hocam ile birlikte olduğumuz bir gruba Putin açıklama yaparken yüzü çok asıktı diye bir mesaj attı. Şimdi hani bu kremlenoloji geri döndü. Biz kremlenolog değiliz ama böyle artık vücut dilini falan okumak gibi işlere soyunuyoruz yine bu konularda bir bilgisinden çok istifade ettiğim Evren Balta Hoca yanık yazdı araştırdım oligarklar ekonomimiz kötüye gider çok zora girer demişler. Şimdi bu ekonomik maliyetinin belki Putin'in düşündüğü kadar kolay karşılanamayacağını bir işareti olabilir yani bugün yüzde 40 düştü galiba Moskova Borsası. Ruble değerinde bir hayli düşüş yaşandı. Bizim borsamız da çok ciddi etkilendi ve kur bir ara Dolar kuru bir ara yüzde 4 değer kazanmıştı dolar Türk Lirası karşısında yanlış anımsamıyorsam. Dolayısıyla bu ekonomik maliyetin yönetilebilir ölçekte kalabilmesi için bu işin kısa sürmesi lazım. Ondan sonra eğer askeri güç kullanarak Rusya siyasi bir hedef elde etmeyi planlıyorsa bu siyasi hedefe giden yolun olabildiğince kısa tutulması gerekiyor. Bugünkü hareket Rus resmi çevreler tarafından ya da bu konuda görüşlerine başvurulmuş iktidara yakın Rus akademisyenler tarafından hep bu ayrılıkçı iki bölgenin bağımsızlık ilanının tanınması ve bunların ne diyelim Rus askeri denetimine girmesi üzerinde odaklanıyor çoklukla. Böyle Ukrayna'nın geneli işgal edileceğine dair bir söylem yok. Bu arada denazification gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir terim kullanıyorlar. Nazilerden arındırma Ukrayna'yı ki galiba bu söylem Türkiye'de bir karşılık buldu aslında. Yani Ukrayna'nın böyle Nazilerin elinde olduğuna dair bir izlenim anlaşılan yerleştirme de başarılı oldu. Bir de tabii işte teröristlerle mücadele edeceğiz diyor. Bu tam Habibe Hoca'nın ikinci turdaki konuşmasının sonuna getiriyor bizi. İngilizcesi playbook yani Amerikalıların oyun kitabını uyguluyor aslında Ruslar o kadar ince ayar değil ama yani daha kalın da olsa onu uyguluyorlar. Bir bakıma Kosova örneğini verirken haklılar hatta olimpiyatlar başlamadan önce Putin ve Şi arasındaki görüşmeden sonra yapılan açıklamaya okuduğumda benim şahsi fikrim şu oldu bu dedim Kosova'da Çin Büyükelçiliği'nin yanlışlıkla Amerikan uçakları tarafından vurulduğu gün atıldı aslında bu şeyin temeli ortaklığı temeli diye düşündüm çünkü Amerika gücünü çok hoyratça ve pek de diğerlerini dikkate almadan kullandı. Şeyde özellikle 11 Eylül'den sonra ve kötü bir şey de örnekte oldu hani eskilerin tabiriyle kötü örnek örnek olmaz denir ama yani Rusya bayağı bayağı Amerikan örneğini

takip ediyor söylemi kullanmada O söylemi uygulamada, inşa etmede ve onu kabul ettirmede Amerika kadar başarılı değil ama Amerika'nın bu konudaki zaafalarını da gayet iyi kullanıyor ki işte geçen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında bilim kible teslim etmek zorunda kaldı. 20 yıl önce Colin Powel aynı yerde Irak'ın kitle imha silahları olduğu için Amerika tarafından askeri müdahalenin ne kadar zorunlu ve meşru görüldüğünü anlatmaya çalışmıştı. Gerçi o şey dedi ben bir savaşı değil meşrulaştırmaya değil bir savaşı önlemeye çalışıyorum dedi ama o tortu ortada duruyor yani. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin böyle sırtında böyle bir kambur var tabiri caizse. Yani bu bu son 20 yılda ki o terörle savaş adı altında dünyanın değişik yerlerinde askeri gücünü ve yumuşak gücünü yani rıza üretme kapasitesini hoyratça harcaması yatıyor senaryolar anlamında bakarsak mesela dün biz konuştuğumuzda iyimser senaryo olarak yani kötünün iyisi o en az kötü olarak işte bu askeri hareketliliğin Donbas'la sınırlı kalabileceğini düşünmüştük. Bu daha yönetilebilir bir kriz ve daha yönetilebilir bir siyasi durum ortaya çıkartabilir. İşte bu minsk formatına yakın bir şeyle bu badire atlatılabilir diye düşündük ama bugün Rusya'nın askeri hareketliliğinin niteliğine ve yönüne baktığımız zaman ben de oluşan intibâ şu bir haritamız olmadığı için ben paylaşmayacağım ama özellikle Belarus'tan Belgrad üzerinden girme yaptıkları Rusların ve Kiev'e doğru yönelikleri ki 80-90 kilometre olduğu söyleniyor. Yine Odessa'ya yönelik bir hareketlilik olduğu ve şeyde Azor Denizi'nin Batı yakasında yani Ukrayna'nın elinde kalan kısmına yönelik bir askeri hareketlilik olduğunu görüyoruz. Benim ikinci yani en kötü ben biraz daha iyi senaryom Rusya'ya daha yakın olduğu düşünülen Rusça konuşan ve Ortodoks nüfusun bulunduğu doğu bölgeler yani Kiev'den Odessa'ya inen bir hat boyunca Ukrayna'yı ikiye bölecek bir işgal hareketi. Yani bu Ukrayna'nın hem dağlık hem de Rusya'ya Çok da yakın olmadığı ve ortada olan nüfusunun büyük bir bölümünü dışarıda bırakacak bir işgal hareketi. Üçüncüsü ise Ukrayna'nın tamamen işgal edilmesi ve siyaseten Belarus'un şimdiki durumuna benzer biçimde Rusya'yla siyasi olarak birlikte hareket eden bir hale bürünmesi bunun içinde Rusya'nın Kiev'i ele geçirmesi ve Ukrayna hükümetini düşürmesi gerekiyor ondan sonra kendine yakın isimlerden oluşan bir hükümet kurarak hem bunların aracılığıyla oradaki askeri varlığı meşrulaştırabilir hem de Ukrayna'yı kendine tabi kılmaya dönük bir yönetim kurabilir ama genel olarak benim Ukrayna'ya yapılan yardımlardan yine çıkardığım sonuç Amerika ve İngiltere belki Kanada'da bir ölçüde bu senaryoya dönük silahlandırdılar ve eğittiler Ukrayna birliklerini. Yani bir işgal durumunda aynı soğuk savaşta olduğu gibi işgal altındaki topraklarda gayri nizami harp yöntemleriyle bu işin maliyetini Rusya için yükseltmek Afganistan örneği verenler var ama yani bu konularda her yerde aynı ölçüde başarılı olmadığını da biliyoruz batıların verdikleri desteklerin. İşte böyle bir uzayan yıpratma savaşına dönüşen bir çatışmaya ya da bir işgal girişimi Putin açısından ekonomik sonuçları daha yönetilemez hale getirir ve Habibe Hoca'nın söylediği gibi hani böyle şeyden kaldırdığı yerden kaldırdığı orta sınıfların desteğini yitirmesine yol açabilir. O da bambaşka hem Rusya için bambaşka bir sonuç doğurur ama şurası kesin bu dönüştürücü bir olay yaşadığınız bu dönüştürücü. Dünya siyasetini de dönüştürecek ekonomik ekonomik ve ticari örüntüleri de değiştirecek. Yani bu Kuzey akım iki kararı bu bu çok önemli Yeşiller den bir şey var savunma bakanı Almanya'da Yeşiller den bir enerji bakanı var Bunlar ve çok atlantikçi isimler değil parti öyle değil ama görünen o ki yeni bir enerji paradigmasına ihtiyacı var artık Almanya'nın ve dolayısıyla da bu küresel anlamda da değişiklik getirecek bir yeni enerji yaklaşımı çünkü Rusya'ya bağımlılık zayıflatıcı bir etki gösteriyor. Bu konuda da yeni adımlar atıldığını görürsek ben kendi payıma şaşırılmayacağım çünkü oyun masası bu haldeyken Rusya'ya imkanların ötesinde bir avantaj sağlıyor. Sanıyorum Bu oyun masası yeniden tasarlanacak ve Rusya'nın elindeki imkanlar biraz daha daraltılacak. Türkiye açısından sordunuz çok özür dilerim onu da söyleyeyim yani Türkiye açısından Türkiye her Türkiye açısından maalesef yani kötünün kötüsünün biraz daha iyisi senaryolardan söz edebiliriz. Yani yakın vadede bunu söylemek için böyle bir şey olmak gerekmiyor nedir çok eğitilmiş ya da bilgileri analiz uzman olmak gerekmiyor. Yani turizmde bir sezonu daha kaybettiğimiz çok net bizim yani şeyde kuzeydeki işgal

hareketi nasıl devam ederse etsin karadenize Ukrayna'nın çıkışının tamamen kapatılması ve Rusya'nın Karadeniz'de kuzeyindeki en büyük komşu olması Türkiye'yi hem jeopolitik olarak zora sokacak hem de bu Karadeniz Türkiye'nin münhasır ekonomik ne diyelim Deniz yetki alanları paylaşımı konusunda Türkiye'nin böbürlenerek öne sürdüğü gururla öne sürdüğü örnekti Yani biz burada bir bakın şey olmadan sorun yaşamadan bunu paylaştık diyordu. Şimdi dünyanın tanımayacağı bir işgal nedeniyle o Türkiye'nin daha önce Ukrayna'yla karşılıklı sahip olduğu Deniz yetki alanları ya da o paylaşım düzeni Rusya ile olacak Türkiye bunu ne kadar kabul edecek? İşgali tanımadığı için Rusya'nın buradaki faaliyetlerinin karşı ne yapacak böyle teknik sorunlar yaşanacak ve en önemlisi de sanıyorum bu bu şeyin Gönül Hoca'nın söylediği gibi aslında Biden öncesi her yönetim Rusya ile bir yeni başlangıç reset vesaire aradı için Türkiye'ye geniş bir manevra alanı bulabiliyordu kendine yani Rusya ile yakın ilişkilerine sürdürmek için imkan zemin bulabiliyordu bu zemin artık ortada olmayacak. Dolayısıyla da zor kararlar vermek zorunda Türkiye hep açıdan bu hale eksen kaydırma tartışmaları falan söylenecek gibi geliyor bana çünkü eksen kaydıracak alan çok daralmış durumda.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler hocam, Gönül Hocam da birazdan ayrılacak ondan son olarak belki sizin bıraktığınız yerden biraz daha Türkiye açısından implikasyonlarına eğilebiliriz çünkü Türkiye az önce söyledik Gürcistan krizinde 2014'de Kırım'da bir şekilde bir denge kurmayı başarmıştı ama son zamanlarda aslında Rusya ile Amerika arasında bir çeşit cambazlık yapıyor. Özellikle bu \$400'ler üzerinden eğer bu kriz uzarsa tarafını seçmek zorunda kalırsa nasıl bir yol izlenmesi gerekecek? Çünkü biliyoruz bir yandan Rusya'ya enerji bağımlılığı var, Gıda ithalatı meselesi var, turizm var, Akkuyu Nükleer Santrali var. Bir yandan işte Ukrayna'ya siyah satıyor NATO üyesi Türkiye ne yapabilir? ve bu kadar ince diplomatik manevraları yapabilecek kapasitede mi şu anda Türkiye'deki mevcut iç siyaseti de düşündüğümüzde nasıl değerlendirirsiniz?

Gönül Tol: Ondan önce şey konusuna dönmek istiyorum yani kötü senaryolardan bahsediyorduk. Şimdi batının bence çok güçlü bir yanıt vermesi gerekiyor bir örnek teşkil etmesi açısından çünkü hani Servet Hoca'da bahsetti bunun çok ciddi enerji konusunda yeni bir düşünme şeklini ihtiyaç var ama onun da ötesinde hakikaten yani uluslararası sistem egemen bir ülkenin işgalini ne kadar tolere edecek? Şimdi buna bir örnek teşkil edecek bir yanıt vermesi gerekiyor. Bu çok sert bir yanıt gerektiriyor. Rusya'nın bu yaptığına karşı. Şimdi bunu yapabilir mi? sorusu önemli mesela Biden'ın konuşması bekleniyordu aslında ama ben bakıyorum zannediyorum konuşma bir şekilde başlamadı. Ne yapacak? Şimdi Amerikan yönetimi tarafından yine yaptırımlar açıklanacak bunu söyledi dedi ki işte G7 ülkeleri ile de konuştuk çok şey yapacak çok ciddi çok sarsıcı yaptırımlarda karar kıldık ama bunlar nihayetinde finansal yaptırımlar olacak ve bir süredir konuşuyoruz yani şey tabi ki, oradaki nüanslı bir şey de söz konusu yani Rusya tabi bundan çok etkilenecek ama Bu bir süredir de işte 2014'ten bu yana Rusya'nın izole etmek için yani bu tür şoklara karşılıklı yaptırım kararlarına karşı ekonomisini bankalarını vesairesini korumak için attığı ciddi adımlar var ve ilk açıklanan şeylere yaptırımlara baktığımızda aslında hiçbir ve dışli yaptırımlar değil mesela en yüksek kaydedilen tepkiyi İngiltere başbakanı vermişti fakat açıkladığı yaptırımlara baktığımızda ki Londra'nın burada çok önemli bir yeri var yani şeye yakın oligarkların neredeyse bir üstü konumunda orada aileleri orada işleri orada o anlamda da elinde aslında önemli bir pozda tutuyor fakat açıklanan İngiltere'nin açıklığı yaptırımlara baktığımızda işte beş tane bankayı hedef aldı ama işte bu bankalardan bir tanesi galiba büyük bir üst bankasıydı sonra Rus vatandaşlarını Putin'e yakın isimleri hedef aldı. Onların da bir kısmı zaten yaptırım listesindeydi. Dolayısıyla hani çok çok dışli yaptırımlar karşımıza çıkmadı ve nihayetinde bugün gördüğümüz tabloyla karşılaştık Amerikan yönetimi de benzer şekilde. Şimdi bundan sonra ne olacak? Yine finansal yaptırımlar açıklanacak. Yaptırımların anası dedikleri bir şey paketten bahsediyor Washington'da işte bunun içinde switch Rusya'nın switchten çıkarılması vesaire gibi çok Rusya'yı sarsacağı düşünülen adımlar var fakat bundan da çok emin değilim çünkü

hani onu bile alıp o adımı bile atmak istemeyen Batı ittifakı içerisinde şeyler var ülkeler var. O yüzden o kadar ileri gidilmeyebilir. İhracat kontrollerinden bahsediliyor ya da işte çok daha büyük Rus bankaları Hedef almaktan bahsediliyor. Böyle bir finansal paketten bahsediyoruz. Ama bu finansal paketin bir şeyin Rusya'nın atacağı bir sonraki adımın engelleme şeyinin de potansiyelinin de düşük olduğu konuşuluyor. Mesela kötü senaryolardan bahsederken buradaki beklenti Ukrayna'nın en iyi beklenti Ukrayna'nın üçte ikisinin işgali en kötü beklentiler ise Moldova'ya da girebilir beklentisi var. Yani Moldova'nın Ukrayna sınırında bir şey var Rus birliklerinin olduğu bölgeye girebilir çünkü Moldova'da bir NATO ülkesi değil ve bunun önüne nasıl geçeceksiniz finansal pakette bunun önüne geçmenin imkanı yok. Bunun dışında ne adımlar attı Amerika bugüne kadar? İşte bu şeydeki Avrupa'da bulunan güçlerini işte Baltıklara kaydırıldı. Daha fazla bu tür adımları atması bekleniyor yani işte NATO'nun askeri var daha fazla Amerikan askeri göndermek masada. Bunlar caydırıcı olur mu? Putin tehdit etti. Yani NATO'yu tehdit etti aslında. Sakın aklınızdan bile geçirmeyin müdahale etmeyi buna pişman olursunuz dedi. Bunun ötesinde neler yapılabilir? Mesela konuşulan senaryolardan bir tanesi bir şey siber saldırı yani Amerika tarafından çok ciddi bir siber saldırı düzenlenmesi yani bunun Biden'a bir alternatif olarak bugün önerildiği söyleniyor. O kadar büyük bir siber saldırıdan bahsediyoruz ki Rusya'nın Ukrayna'daki askeri operasyonunu sekteye uğratacak yani trenleri durduracak, Bütün internet sistemini durduracak, internet ağını sekteye uğratacak büyüklükte bir siber saldırganın bahsediyoruz. İşte bu şekilde Ukrayna'daki güçlerine takviye vesaire de gönderemeyecek Rusya. Şey yapılan bu bir opsiyon olarak sunuluyor Biden'a tabii emin değilim yani Biden bunda karar kılacak mı? Çünkü bu bir taraftan da çok da riskli bir şey çünkü bugüne kadar Amerika'nın siber saldırısına baktığımızda siber saldırıların genelde şeyi hedefi hani istihbarat toplamak için falan bu tür saldırılar yapıyordu. Bu şeyin artık bunun dozunun çok çok yüksek bir seviyeye çekilmesi anlamına geliyor. Geçmişte de bunu yaptı mesela İran'ı zannediyorum 2000-2007 -2010 yılları arasında Stuxnet saldırısı vardı mesela siber saldırı şimdi ondan da büyük bir saldırıdan bahsediyoruz ama tabii korkulan şey olabilecek şeylerden bir tanesi Rusya buna yanıt verebilir. Öyle değil mi? Yani üstelik verdiği yanıt da mesela hani Biden'a verilen opsiyonlardan bir tanesi bu siber saldırı Rus halkını hedef almayacak ama Rusya yanıt olarak Amerikan halkını hedef alacak bir siber saldırıda bulunabilir. Mesela geçen yılın Mayıs ayında hani Rus hükümetinin dahil olmadığı söyleniyor ama Rusya'daki bir grubunun yaptığı bir Siber saldırı vardı mayıs ayında Teksas'ta bulunan Polonyalı diye bir petrol boru hattına saldırı düzenlenmişti mesela. Şimdi bu tür böyle bir yanıt verirse tabii bu Biden'ı çok zor durumda bırakacaktır. Dolayısıyla bu opsiyonu seçmeyebilir ve nihayetinde işte elimizde işte finansal bir paket ve daha fazla işte şeyin sınırdaki ülkelerin Baltık ülkelerinin vesaire askeri şeyi varlığını güçlendirmek için atılan adımlar olabilir. Asıl soru bu nasıl bir mesaj verecek Putin'e? ve şeye çok katılıyorum yani artık yeni bir dünyaya uyandık yani Putin'in pek çoğumuz şey diye düşünüyordu bu kadarını da yapmaz yani Kiev'e de girmez ama nasıl adım adım cesaretini topladığını gördük Putin'in mesela 2014'te Kırım'a girdiğinde küçük yeşil adamlardan bahsediyorduk değil mi yani? Rus ordusu yok şimdi bugün 190.000 Rus askeri yığı sınıra. O yüzden bir sonraki dişli bir yanıt verilmezse batı tarafından bir sonraki adımı tabii şey yani çok tahmin etmesi çok güç. Bunun yanında bunun artçıl şeyleri de olacak. Mesela Çin Çin'i ben yakından izliyorum Çin'in verebileceği tepkiyi. İlk bu Donbas bölgesinde o şeydeki Donbas bölgeleri tanıdığına Rusya mesela Çin'den çok şey bir yanıt gelmemişti. Destekleyen ya da kınayan bir yanıt gelmemişti. Fakat bugün Çin'in çok güçlü bir şey destek mesajı verdiğini gördük ya bu bu önemli bir şey. Üstelik Tayvan hava hava sahasında mesela Çin uçaklarının girdiğinden bahsediliyordu bugün. Tabii bunu ne kadar conförm ettiler bilmiyorum teyit ettiler fakat şimdi bu ne demek aslında Pentagon'da çok sık konuşulan bir şey Ukrayna'da tamam bizim jeostratejik olarak bizim için çok önemli değil Ukrayna ama Ukrayna şu yüzden önemli yani Ukrayna'da yapacağımız ya da yapmayacağımız her şey bize Tayvan'da bir Çin saldırısı olarak geri dönecek diyordu ve buna yol açabilir. Bu çerçevede de batının vereceği tepki

çok çok önemli ve ben o güçlü beklenen tepkinin en azından bu yönetimden Biden yönetimden geleceğini düşünmüyorum çünkü bahsedilen bütün finansal yaptırımların sınırı var nihayetinde bütün bu yaptırımlar bir noktada bu batılı ülkelerin kendisine de zarar verecek yaptırımlar mesela eminim bugün Biden konuşmasında Amerikan halkına ha bu yaptırımlara çıkıyoruz ama bizim için de sonuçları olacak bir şey siz daha fazla benzine para ödeyeceksiniz, markette işte daha fazla para verip çıkacaksınız bunu açıklamak zorunda kalacak. O nedenle de batı bir anlamda da sıkışmış durumda Türkiye'nin yapıp yapamayacaklarına gelince dediğim gibi yani burada bir şey vardı uzun süredir bir tartışma var işte Türkiye kilit ülke olabilir vesaire olmadığını gördük. Peki bundan sonra ne yapabilir? Aslında geçmiş 40 bizlere oranda 2008-2014'ten söylem olarak daha sert bir söylemle çıktı daha net ve sert bir söylem çıktı Ankara'dan Erdoğan'dan. Fakat şey noktasına geldiğinde mesela deniyor ki batının alacağı atacağı adımlardan bir tanesi NATO acil müdahale gücü kapsamında işte birlikler gönderilmesi vesaire askeri bir beklenti olduğunda Türkiye'den ne yapacak Türkiye? Yaptırımlara ben hiç katılacağını düşünüyorum. Ha katılmalı mı katılmamalı mı o ayrı bir şeyin tartışması fakat ben katılacağını düşünmüyorum. Dolayısıyla Türkiye'nin burada da şey çok çok hassas bir şey izlemesi gerekiyor çizgi tutturması gerekiyor ama bir süredir biliyorum en azından Washington'da Türkiye şunu yapmaya çalışıyor. Bu krizi de fırsata çevirmeye çalışarak bakın biz NATO'nun işini çok kolaylaştırabiliriz. Karadeniz'de de kolaylaştırabiliriz. Hadi şu F16'ları F35'leri konuşalım diyorlar ve Pentagon'da da bunu takdir eden bir grup var. Daha dün mesela bu Savunma Bakanlığı'nın Üniversitesi'nde bir grup Pentagon yetkilisinin bir şey vardı. Bir konuşması vardı. Şu ortamda Türkiye'yi gerçekten F35 F16'lar konusunda Türkiye'yle yeniden diyalog başlatmak ve bu diyalog konusunda da yani hani Türkiye'nin önündeki engelleri aşmak ve bunu da kongreyi de buna ikna etmek önemli diyen bir küçük de olsa bir grup vardı. Ve bütünüyle bu Ukrayna krizin getirdiği bir şey bu gruba geçen yıl sorsaydınız mesela S400 nedeniyle kesinlikle Türkiye'ye şüpheli yaklaşan bir gruptu. Şimdi Ukrayna krizi böyle bir pencere açtı bakın Türkiye'yi de angaje edelim Türkiye bize Karadeniz'de yardım eder. Fakat bu grubun karşısında daha güçlü bir grup var hem Biden yönetimi içerisinde hem de Dışişleri bürokrasisinde şunu diyor. Türkiye'nin eli kolu çok bağlı Türkiye'den hiçbir şey beklemeyelim de diyen bir grup var. Bu bütün bunlar da bana şunu söylüyor tabii bunu bile kongreye ekleyin. Yani daha dün 13 saat evvel senatonun Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı bir mesaj atıyor bu Türkiye'nin Medya kuruluşlarına saldırısında eleştiren bir mesaj atıyor. Yani şu ortamda bu konuşuluyor Bütün bunlar da bana şunu anlatıyor. Ukrayna krizi Çünkü Ankara'nın beklediği gibi Türk-Amerikan ilişkilerinde bir fırsata dönüşmedi.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler Gönül Hocam, biliyorum Siz 21.30 da çıkmanız gerekiyor. Biz de zaten birazdan kapatacağız. Dilediğiniz zaman ayrılın lütfen. Çok teşekkürler değerlendirmeleriniz için soru kutusuna bakıyorum. Henüz bir soru yok ama o kadar kapsamlı değerlendirmeler yapıldı ki belki de birçok şeyi cevaplamış olduk Habibe Hoca...

Habibe Özdal: Hocam müsaade ederseniz sadece bir şeye hiç değinmedim tamamen aklımdan çıkmış. Serhat Hoca bahsetti çok kısa hazır soru da yokken belki o sırada gelir. Bu Rusya'nın en son operasyon gerçekleştirirken öne sürdüğü yani Putin'in öne sürdüğü İki önemli husus var işte demilitarizasyon yani Ukrayna'nın askerisizleştirilmesi bir de Nazilerden arındırılması. Ben bu ikinci meselenin temeli nedir? Ona azıcık da olsa değinmem gerekirdi. Atladım. Onun bir nerden çıktığını söylemek isterim. 2013'te Rusya Ukrayna'da Cumhurbaşkanı Yanukoviç böyle bir seçim ayırımındaydı ya Avrupa birliği ile ortaklık anlaşması imzalanacaktı ya da Rusya ile Avrasya Birliği denilen Putin'in 2012'de Grande projesi büyük projesi diye ifade ettiği bir entegrasyon projelerinden bir tanesi seçecekti ve ortaklık anlaşmasından tek taraflı çekildiğini açıkladığında Rusya ile Entegrasyonu tercih ettiğini açıkladığında meydan protestoları başladı hepimizin Ukrayna krizini okurken karşılaştığı meşhur meydan protestoları. O meydan protestolarında birkaç grup vardı. Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile entegrasyonunu destekleyen Avrupalı dediğimiz işte Avrupa milli

bayraklarıyla sokaklara dökülen benim işte o iyi yönetim refah demokrasi talep eden kitleler olarak tasvir ettiğim grup. İçinde Rus karşıtları da vardı Üniversite öğrencileri vardı, sonra polisin aşırı güç kullanımıyla bitti bu üniversite öğrencilerinin aileleri de çıktılar vesaire bir de aşırı dediğim işte bu neonazi gruplar vardı sonrasında bu protestolar ülke geneline yayıldı yani Meydan protestoları Kiev'de kalmadı. Ülke geneline yayıldı. Öyle bir hal aldı işte o bahsettiğim Cumhurbaşkanı Yanukoviç Ukrayna'nın o dönemki başkanı ülkeyi terketti ve Ülke çapında kimi gösteriler, protestolar bazen de şiddet saldırılarına dönüştü. Putin'in bahsettiği şey şu Odessa'da Yani bugün güneyde diye bahsettiğimiz liman kenti Odessa'da Neonazi gruplar bir sendika binasında ateşe verdiler. O sendika binası içerisinde vatandaşlar yanarak hayatlarını kaybettiler. Şimdi bu tabii ki son derece açıklanabilir kabul edilebilir bir hikaye değil olay olgu değil sonrasında geçiş hükümeti kuruldu Ukrayna'da. Geçiş hükümetinde sadece Avrupa Birliğiyle entegrasyonu destekleyen siyasi yöneticiler yoktu da aslında Ukrayna halkı içerisinde destek çok yüksek olmasa da bu bahsettiğim neonazi grupların siyasi temsilcileri de vardı ama bu bahsettiğim 2014'teki geçiş hükümeti sonrasında bugün artık Putin'in bu söyleminin meşrulaştırılacak ya da böylesi tırnak içinde böyle operasyonu gerektirecek mesela böyle bir yapı yok. Bu da yine diğer temelsiz tamamen kurgulanan tarih okumasından ve hatta tarih yazımından yine böyle gerekçelendirmeye çalışılan ben ne diyelim bence Ukrayna halkı değil de zaten daha ziyade Rus halkının ikna edilmeye çalışıldığı bir konuşmaydı Putin'in yaptığı konuşma. O ifade de oradan ileri geliyor. Vakti zamanında belki 2014'te eleştiri noktası olabilirdi. Çünkü dediğim gibi Ukrayna halkından çok da desteklemediği bir grup aslında bir geçiş hükümetinde yer almıştı ama tarihin o döneminde kaldı diyebilirim. Belki o söylemi niye bugün duyuyoruz o öyle bir arka planda vermek lazım.

Rabia Karakaya Polat: Çok teşekkürler bu bilgi için. Yani Putin'in bunu sevdiğini biliyoruz bir tarih yazımı. Kendisi de yakın zamanda uzun bir makale yazdığı Ukrayna'nın aslında Ukrayna diye bir ülke olmadığına dair. Bu da herhalde onun gibi o revizyonist tarih yazımının bir parçası. Ben çok teşekkür ediyorum bütün katılımcılara çok uzun bir gündü ve savaşın ilk gününde olaylar bu kadar hızlı gelişirken bu kadar kapsamlı değerlendirme yapabilmek önceden izleyicilerimiz için bizim için hepimizin ayrıcalıklı bir tecrübe oldu bu ve eminim ki bütün panelistler de bana katılacak. Keşke hiç böyle bir panel düzenlemek zorunda kalmasaydık. Keşke bu konuştuğumuz o senaryoların en az Kötü olanı gerçekleşse ve biz de böyle bir araya gelmek zorunda kalmamak maalesef böyle algılanmıyor yani sosyal medyada da görüyorum o konuda Türkiye'de hızla kutuplaştı. Türkiye'nin kutuplaşmış ortamında bu konuda bir malzeme haline geldi hızla. Bunun da dışında durmaya çalışmak lazım savaşın kötülüğüne her fırsatta vurgulamak lazım. Bütün konuşmalara çok teşekkür ediyorum. Hepsinin bugün içinde toplantıları vardı, dersleri vardı. Onun için daha fazla uzatmak istemiyorum. Ağzınıza sağlık katılımcılara da geldikleri için çok teşekkürler. Herkese iyi akşamlar.

Serhat Güvenç: İyi akşamlar. Sağolun hocam. Sağlıkla kalın.

Habibe Özdal: İyi akşamlar diliyorum ben de herkese.

*** Video burada sona eriyor. ***